

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

- A** Проаналізовано особливості спеціальної освіти як одного з важливих напрямів розвитку системи освіти дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто основні моделі інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище закладу дошкільної освіти. Обґрунтовано важливість фахової підготовки майбутніх педагогів до професійно-педагогічної діяльності в умовах спеціальної освіти. Визначено особистісні якості, якими має володіти педагог для успішної професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами. Окреслено педагогічні умови, що спрямовані на здійснення підготовки майбутніх педагогів до професійно-педагогічної діяльності в умовах спеціальної освіти. Проаналізовано педагогічні технології та методи, що спрямовані на підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: спеціальна освіта; дошкільна освіта; діти з особливими освітніми потребами; підготовка майбутніх педагогів; професійно-педагогічна діяльність

- S** *Nikolaesku Inna, Mykhalchuk Olena, Nikitska Yuliia. Training of future teachers for professional and pedagogical activity in the conditions of special education.*

The article analyzes the features of special education as one of the important areas of the education system development for children with special educational needs. It is emphasized that the training of future teachers for professional and pedagogical activities in the context of special education is becoming a priority of modern society and the state. The authors state that special education provides wide opportunities for social adaptation for children with special needs: it allows children to live in a family with their parents, rather than in boarding schools, provides constant communication with their peers. It is investigated that teachers working in special education must have a thorough knowledge of the basics of correctional pedagogy and special psychology, features of psychophysical development of children with special educational needs, methods and technologies of educational and rehabilitation process. The article substantiates that in the new special conditions the teacher cannot limit himself to knowledge of educational standards, educational programs and traditional learning technologies because the development of special education requires adjustments and changes to the organization of professional training of future teachers. The authors determined that for successful professional and pedagogical activities in special education, the teacher must have certain personal qualities, such as mercy, empathy, tolerance, tact, psychological stability, optimism. The article analyzes the pedagogical technologies and methods aimed at improving the quality of professional training of future teachers in the process of professional training.

Key words: special education; preschool education; children with special educational needs; training of future teachers; professional and pedagogical activity

Ніколаеску Інна Олександрівна, докторка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри дошкільної освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Nikolaesku Inna, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate professor, Associate professor at the Department of Preschool Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

E-mail: nikolaesky@ukr.net

Михальчук Олена Олександрівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри дошкільної освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Mykhalchuk Olena, PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate professor, Associate professor at the Department of Preschool Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

E-mail: mikhalchuklena@gmail.com

Нікітська Юлія Мирославівна, кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри дошкільної освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Nikitska Yuliia, PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), Senior Lecturer at the Department of Preschool Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

E-mail: nikitska.y@outlook.com

Актуальність проблеми. Нині спеціальну освіту розглядають як один з найперспективніших напрямів розвитку системи освіти дітей з особливими освітніми потребами. Цей підхід пов'язано із включенням дітей із особливими освітніми потребами у звичайні заклади дошкільної освіти. У зв'язку з цим, підготовка майбутнього педагога до професійно-педагогічної діяльності в умовах спеціальної освіти стає пріоритетним завданням сучасного суспільства та держави.

Спеціальна освіта надає широкі можливості для соціальної адаптації дітей з особливостями розвитку: дозволяє дітям проживати в сім'ї разом з батьками, а не в закладах інтернатного типу, забезпечує постійне спілкування з однолітками.

Особливості організації освітнього процесу в умовах спеціальної освіти зумовлюють необхідність професійної підготовки педагогів, які забезпечують інтегровану освіту.

Педагоги, які працюють в умовах спеціальної освіти мають володіти ґрунтовними знаннями основ корекційної педагогіки та спеціальної психології, особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, методики та технології організації освітнього та реабілітаційного процесу, тощо.

Пріоритетною метою сучасної системи освіти виокремлено підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних до професійного самовдосконалення та мобільності в сучасних умовах розвитку суспільства, тому державою визнається провідна роль педагога у досягненні цілей системи освіти, а отже, висувуються нові вимоги до особистості педагога, його професійної компетентності, що особливо актуально в контексті розвитку окремого напрямку освіти – спеціальної освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові розвідки вітчизняних і зарубіжних науковців порушують низку актуальних проблем спеціальної освіти та підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності, зокрема: теоретико-методологічні засади інклюзивної освіти є предметом вивчення у дослідженнях Н. Назарової, О. Таранченка, А. Шевцова та ін.; стратегії супроводу інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами висвітлено у наукових доробках В. Бондара, В. Засенка, Л. Коваль, Т. Скрипник та ін.; провідні засади професійної підготовки фахівців педагогічного профілю відображено у наукових працях В. Андрущенко, В. Лугового, В. Огнев'юк та ін.; результати пошуку оптимальних шляхів фахової підготовки педагогів у галузі спеціальної освіти представлено у дослідженнях В. Гладуша, Т. Дегтяренко, Н. Пахомової, Д. Супрун та ін.

Попри різнопланову розробленість означеної проблематики, питання підготовки майбутніх педагогів до професійно-педагогічної діяльності в умовах спеціальної освіти й досі потребує ґрунтовних досліджень і комплексного розв'язання.

Мета статті: теоретично обґрунтувати особливості професійної підготовки майбутніх педагогів до фахової діяльності в умовах спеціальної освіти.

Викладення основного матеріалу. Нині все більша увага суспільства приділяється соціально вразливому прошарку населення країни, а саме дітям з особливими освітніми потребами, для яких створено систему спеціальної освіти, до якої входять спеціальні (корекційні) заклади освіти різних видів: для глухих та слабочуючих, сліпих та слабозорих, для дітей з тяжкими порушеннями мови, опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку та розумовою відсталістю [7, с. 156].

Зазначені заклади освіти здійснюють діяльність за адаптованими освітніми програмами, де діти навчаються в однорідних за складом групах, перебуваючи серед однолітків зі схожими особливостями розвитку.

Однак через відокремленість закладів освіти даного типу відбувається поділ суспільства на «здорових» та «інвалідів», що негативно впливає на інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами у повноцінне суспільне життя.

Тому, як альтернатива системи спеціальної освіти відбувається включення дітей з особливими освітніми потребами до звичайних закладів дошкільної освіти.

Спеціальний підхід став утверджуватись у зв'язку з тим, що в сучасному суспільстві на зміну «медичної» моделі, що визначає інвалідність як порушення стану здоров'я, поступово приходить «соціальна» модель, при якій як причина інвалідності виступає не певне захворювання, а існуючі в суспільстві фізичні та відносні бар'єри, стереотипи. Якщо за «медичної» моделі розуміння дитина з особливими освітніми потребами розглядається як «носії проблеми», то за «соціальної» моделі, навпаки, вважається, що проблеми та бар'єри в навчанні таких дітей створює саме суспільство та недосконала система дошкільної освіти, яка не може відповідати різноманітним потребам дітей в умовах закладу дошкільної освіти [10].

Зазначимо, що для успішного здійснення спеціального навчання дітей з особливими освітніми потребами варто запроваджувати зміни у систему дошкільної освіти.

Існує декілька моделей інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище закладу дошкільної освіти. Перша модель передбачає навчання дітей з особливими освітніми потребами у корекційних групах закладів дошкільної освіти спеціального типу. Інша модель – передбачає організацію навчання дітей з особливостями розвитку в одній групі разом з іншими дітьми [3, с. 40].

Безперечно, згідно з принципами спеціальної освіти цінність дитини не повинна залежати від її стану здоров'я, здібностей чи досягнень. Однак у дітей з певними особливостями розвитку існують певні освітні потреби, що вимагають обліку при виборі форм навчання та побудови індивідуальної траєкторії.

Вважаємо, що для дитини з особливими освітніми потребами індивідуальна траєкторія розвитку має будуватися так, щоб дитині та оточуючим одноліткам було максимально комфортно здобувати освіту, тому мають бути створені умови для ефективного освітнього процесу всіх дітей у колективі.

Незважаючи на велику увагу з боку вчених та громадськості до проблеми спеціальної освіти, безліч питань залишається невирішеними. Особливо актуальною залишається проблема професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Для організації ефективної системи спеціальної освіти, безумовно, потрібен розвиток системи фахової підготовки педагогів до роботи в інклюзивному середовищі.

Дослідниця Н. Назарова зазначає, що однією з найважливіших умов розвитку спеціальної освіти є професійна підготовка компетентних педагогів, здатних до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами [5, с. 48].

Міжнародний досвід організації системи спеціальної освіти показує, що вимоги до професійної діяльності педагогів підвищуються, їхні обов'язки розширюються, а також відбувається зміна особистісних якостей фахівця.

У нових соціальних умовах педагог не може обмежитись знаннями освітніх стандартів, освітніх програм і традицій-

них технологій навчання, оскільки, розвиток системи спеціальної освіти потребує внесення коригувань і змін до організації фахової підготовки майбутніх педагогів.

Дослідженню проблеми професійної підготовки майбутнього педагога присвячено велику кількість наукових праць.

В. Сластьонін, розкриваючи структуру кваліфікаційної характеристики педагога, включає в неї, нарівні зі спеціальною предметною та методичною підготовкою, професійно-педагогічну спрямованість фахівця, виражену, по-перше, у позитивному емоційному відношенні до дітей, педагогічної діяльності, по-друге, у прагненні до оволодіння педагогічними компетентностями [2, с. 55].

Отже, професійно-педагогічна спрямованість педагога розглядається у нерозривному зв'язку з мотивацією.

До змісту професійної підготовки педагога спеціальної освіти, науковці включають і психологічну підготовку, в основі якої закладено процес формування мотиваційної готовності: моральних принципів педагога щодо інклюзії, здатності емоційного прийняття дітей з особливими освітніми потребами тощо [9, с. 157].

Констатовано, що для успішної професійно-педагогічної діяльності в умовах спеціальної освіти педагог має володіти певними особистісними якостями, а саме: милосердя, емпатія, толерантність, тактовність, терпимість, психологічна стійкість, оптимізм.

Педагогу, який здійснює власну професійну діяльність в умовах спеціальної освіти, відводиться важлива роль, тому що він не просто має здійснювати на високому рівні освітній процес, формувати у дитини з особливими освітніми потребами комплекс необхідних компетентностей, а й надавати допомогу у соціальній адаптації, встановленні контактів із навколишнім світом, оточуючими людьми.

Нині професійна підготовка майбутніх педагогів, які готові ефективно працювати в умовах масової інклюзії, є найактуальнішою та гострою проблемою сучасної системи освіти.

Практика показує, що випускники педагогічних закладів вищої освіти, як правило, мають професійну та методичну готовність до професійно-педагогічної діяльності в умовах спеціальної освіти: володіють різноманітними методами та технологіями, знають основи спеціальної психології та педагогіки, індивідуальні особливості дітей дошкільного віку, тощо. Проте, засвоєння знань спеціальної освіти не сприяє вирішенню психологічних проблем педагога, не знімає напругу, що виникає за наявності в групі дитини з особливими освітніми потребами. Як наслідок, із загальної кількості випускників педагогічних закладів вищої освіти, лише деякі виявляють бажання працювати в закладах спеціального типу.

Цей факт потребує реформування змісту освітніх програм професійної підготовки майбутніх педагогів, що спеціалізуються на роботі в умовах спеціальної освіти.

Отже, однією з найважливіших умов успішної реалізації системи спеціальної освіти – є професійно-педагогічна спільнота, кожен член якої готовий до роботи з дітьми з

особливими освітніми потребами, має набір особистісних якостей, орієнтований на гуманістичну модель освітнього процесу, готовий постійно професійно самовдосконалюватись, цілеспрямовано підвищувати рівень власної професійної компетентності тощо.

У процесі професійної підготовки майбутніх педагогів багато науковців виділяють педагогічні умови, що спрямовані на здійснення підготовки фахівців до професійно-педагогічної діяльності в умовах спеціальної освіти, а саме: організація тренінгів, спрямованих на формування особистісних якостей майбутнього педагога, необхідні для діяльності в умовах спеціальної освіти; побудова освітнього процесу з урахуванням особистісно-орієнтованого навчання; формування мотиваційного компонента освітнього середовища, спрямованого на розвиток сталого інтересу та необхідності у професійному самовдосконаленні; побудова освітнього процесу на основі тісного зв'язку теоретичного матеріалу та практичної діяльності [1; 4].

Досліджено, що спеціальна освіта включає професійно-гуманістичну спрямованість особистості, яка проявляється в усвідомленні педагогом гуманістичних цінностей професійно-педагогічної діяльності, задоволеності нею.

У дослідженнях американського вченого Дж. Кіма аналізуються особливості модифікації освітніх програм професійної освіти у закладах вищої освіти [6, с. 8].

Науковець виділяє три види освітніх програм: комбіновані, фахові та загальнопрофесійні. Варто зазначити, що тільки в комбінованих і фахових освітніх програмах передбачені спеціальні блоки для засвоєння теорії та практики спеціальної освіти. Дослідження науковців підтвердили, що навчання на комбінованій освітній програмі сприяє формуванню не лише позитивного ставлення до спеціальної освіти, а й сприяє глибшому засвоєнню теоретичних знань і практичних навичок.

Визначено, що з метою підвищення рівня професійної підготовки майбутніх педагогів, науковці рекомендують використовувати інтерактивний комплекс вправ, що дозволяє створювати та проживати різні ситуації з реальної дійсності. Така стратегія занурення в освітній процес сприяє опануванню глибоких знань у галузі спеціальної освіти, а також розуміння проблем сімей, які виховують дитину з особливими освітніми потребами.

Цікавими є думки Н. Михайлової, яка розробила модель професійної підготовки майбутніх педагогів як команди, які проєктують майбутню професійно-педагогічну діяльність в умовах спеціальної освіти [1].

Дана модель сприяє розвитку компетентності аналізувати власні практичні вміння, визначати проблеми, знаходити шляхи вирішення, здійснювати рефлексію власної професійно-педагогічної діяльності. Дослідниця аргументує власну позицію тим фактом, що, незважаючи на існування загального колективу педагогів, зазвичай вони працюють роз'єднано, що у свою чергу, створює труднощі в освітньому процесі дитини, оскільки за неузгодженості дій різних педагогів, усі їхні зусилля можуть бути взаємонівелюючими.

Із метою здійснення ефективної професійної підготовки майбутніх педагогів до професійно-педагогічної діяльності в умовах спеціальної освіти багато науковців пропонують застосовувати педагогічну технологію «організації стажувального майданчика». Головною перевагою застосування даної технології – є розвиток проєктувальних компетентностей майбутніх педагогів [7, с. 160].

Під час роботи з даною технологією майбутні педагоги навчаються розробляти плани-конспекти занять для закладів спеціального типу, розробляють індивідуальні освітні траєкторії для дітей з особливими освітніми потребами, знайомляться з диференційованими підходами щодо організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами.

Науковець В. Возняк акцентує увагу на емоційно-інтелектуальному мотивуванні майбутніх педагогів до професійного розвитку та самовдосконалення. Автор констатує, що під час семінарських і практичних занять студенти спільно з викладачем переглядають фрагменти фільмів про проблеми дітей з особливими освітніми потребами, особливості організації їх освітнього процесу та адаптації, знайомство з їхнім складним внутрішнім світом [3, с. 41].

Дискусія за результатами перегляду, на думку автора, сприяє емоційно-особистісному зануренню в проблеми спеціальної освіти, осмисленню та прийняттю ідей спеціальної освіти, розумінню необхідності роботи в команді фахівців (дефектологів, психологів, логопедів та ін.), а також за активної взаємодії з батьківською громадськістю.

Висновки з даного дослідження. Отже, проаналізувавши науково-педагогічні дослідження, присвячені особливостям підготовки майбутніх педагогів до професійно-педагогічної діяльності в умовах спеціальної освіти варто зазначити, що таку підготовку необхідно розглядати як цілеспрямований процес розвитку професійної компетентності педагога, спрямований на досягнення гуманістичної мети та становлення системи педагогічних цінностей фахівця. Внаслідок цього процесу у педагога формується здатність вирішувати професійні завдання у сфері дошкільної та спеціальної освіти.

Перспективи подальших розвідок. Для того, щоб ідеї спеціальної освіти дійсно впроваджувались в систем у дошкільної освіти, необхідно, щоб вони стали невід'ємною частиною професійного мислення майбутнього педагога. Цей факт потребує подальшого вивчення та реформування змісту освітніх програм професійної підготовки майбутніх педагогів, які спеціалізуються на роботі в умовах спеціальної освіти.

Список використаних джерел

1. Андрійчук Р. Г. Логіко-психологічні аспекти формування моделей професійної підготовки майбутніх вчителів. *Вісник Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка*. 2018. № 13. С. 209–210.
2. Бойчук Ю. Д., Бородіна О. С., Микитюк О. М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя : монографія. Харків : Іванченко, 2015. 140 с.
3. Васильєва К. І., Хребтова Н. П. Підготовка майбутніх педагогів до роботи в межах інклюзивного освітнього простору. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2017. № 37. С. 39–47.
4. Гладуш В. А., Баранець Я. Ю. До питання формування професійної компетентності педагога інклюзивного закладу. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2015. № 1 (9). С. 73–79.

5. Гноєвська О. Ю. Формування корекційної компетентності вчителя загальноосвітнього закладу з інклюзивною формою навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2016. 220 с.
6. Колупаєва А. А. Освітнє реформування : методологічні та стратегічні виміри освіти дітей з особливими потребами. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2018. № 1 (85). С. 7–13.
7. Лещій Н. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців до роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної освіти. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017. Вип. 3. С. 156–164.
8. Листопад О. В. Модернізація професійної підготовки вчителя в контексті розвитку інклюзивної освіти : зарубіжний досвід. *Науковий вісник Чернівецького нац. ун-ту. Педагогіка та психологія*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. Вип. 573. С. 82–89.
9. Мартинчук О. В. Готовність педагогів дошкільної освіти до організації корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими потребами в загальноосвітньому просторі. *Наукові записки. Психолого-педагогічні науки*. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2017. № 4. С. 156–160.
10. Федоренко О. Професійна готовність педагогів як чинник успішного впровадження інклюзивного навчання дітей із порушенням слуху. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : зб. статей молодих вчених / за ред.: В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої*. Київ, 2018. Вип. 4, ч. 2. С. 362–370.

References

1. Andriichuk, R. H. (2018). Lohiko-psykholohichni aspekty formuvannya modelei profesinoini pidhotovky maibutnix vchyteliv [Logical and psychological aspects of forming models of professional training of future teachers]. *Visnyk Zhytomyr. derzh. ped. un-tu im. I. Franka [Bulletin of Zhytomyr. state ped. University named after I. Franko]*, 13, 209-210 [in Ukrainian].
2. Boichuk, Yu. D., Borodina, O. S., & Mykytiuk, O. M. (2015). *Inklyuzivna kompetentnist maibutnoho vchytelia [Inclusive competence of future teacher]: monohrafiia*. Kharkiv: Ivanchenko [in Ukrainian].
3. Vasylieva, K. I., & Khrebtova, N. P. (2017). Pidhotovka maibutnix pedahohiv do roboty v mezhakh inklyuzyvnoho osvitnoho prostoru [Training of future teachers to work within an inclusive educational space]. *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty [Means of educational and research work]*, 37, 39-47 [in Ukrainian].
4. Hladush, V. A., & Baranets, Ya. Yu. (2015). Do pytannia formuvannya profesinoini kompetentnosti pedahoha inklyuzyvnoho zakladu [On the issue of forming the professional competence of a teacher of an inclusive institution]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Pedahohika i psykholohiia. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Alfred Nobel University of Dnepropetrovsk. Pedagogy and psychology. Pedagogical sciences]*, 1 (9), 73-79 [in Ukrainian].
5. Hnoievska, O. Yu. (2016). *Formuvannya korektsiinoini kompetentnosti vchytelia zahalnoosvitnoho zakladu z inklyuzyvnoiu formoiu navchannia [The formation of correctional competence of a teacher of a general educational institution with an inclusive form of education]*. (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
6. Kolupaieva, A. A. (2018). Osvitnie reformuvannia : metodolohichni ta stratehichni vymiry osvity ditei z osoblyvymy potrebamy [Educational reform: methodological and strategic dimensions of education of children with special needs]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia [Special child: education and upbringing]*, 1 (85), 7-13 [in Ukrainian].
7. Leshchii, N. P. (2017). Profesiina pidhotovka maibutnix fakhivtsiv do roboty z ditmy z porushenniamy psykho-fizychnoho rozvytku v umovakh inklyuzyvnoyi osvity [Professional training of future specialists to work with children with mental and physical disabilities in inclusive education]. *Aktualni pytannia korektsiinoini osvity [Current issues of correctional education]*, 3, 156-164 [in Ukrainian].
8. Lystopad, O. V. (2019). Modernizatsiia profesinoini pidhotovky vchytelia v konteksti rozvytku inklyuzyvnoyi osvity : zarubizhnyi dosvid [Modernization of teacher training in the context of inclusive education: foreign experience]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho nats. un-tu. Pedahohika ta psykholohiia [Scientific Bulletin of Chernivtsi National University. Pedagogy and psychology]*, 573, 82-89 [in Ukrainian].
9. Martynchuk, O. V. (2017). Hotovnist pedahohiv doskilnoi osvity do orhanizatsii korektsiino-rozvyvalnoi roboty z ditmy z osoblyvymy potrebamy v zahalnoosvitnomu prostori [Readiness of preschool teachers to organize correctional and developmental work with children with special needs in the general educational space]. *Naukovi zapysky. Psykholoho-pedahohichni nauky [Scientific notes. Psychological and pedagogical sciences]*. Nizhyn, 4, 156-160 [in Ukrainian].
10. Fedorenko, O. (2018). Profesiina hotovnist pedahohiv yak chynnyk uspishnoho vprovadzhennia inklyuzyvnoho navchannia ditei iz porushenniam slukhu [Professional readiness of teachers as a factor in the successful implementation of inclusive education for children with hearing impairments]. In V. V. Zasenka, A. A. Kolupaieva (Eds.), *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy [Education of persons with special needs: ways of development]*. (Is. 4, p. 2, pp. 362-370). Kyiv [in Ukrainian]

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 06.12.2021